

Dva roky poté aneb segregace v českém školství jako motiv odchodu romské komunity z České republiky do Anglie

Loni 13. listopadu uplynuly již dva roky ode dne, kdy Velký senát Evropského soudu pro lidská práva vydal rozsudek v případě D. H. a ostatní proti České republice¹ a konstatoval nepřímou diskriminaci romských dětí jejich zařazováním do zvláštních škol. Avšak opatření realizovaná MŠMT ve vztahu k dětem z romské menšiny téměř dva roky po rozsudku ESLP ve věci D. H. a ostatní proti ČR nelze považovat za dostatečná.² Nestalo se tak ani přesto, že „dle zveřejněného šetření Ústavu pro informace ve vzdělávání navštěvuje plných 27% romských dětí školy, určené žákům s diagnózou lehkého mentálního postižení. Statistický výskyt LMP je přitom mezi 2-3% v každé populaci.“³

Ačkoli vláda schválila dne 15. března 2010 Národní akční plán inkluzivního vzdělání, „podle kterého bude možné začleňovat více handicapovaných či romských dětí do běžných škol,“⁴ a dokonce se objevily zprávy o tom, že by se na českých školách měla začít vyučovat romština,⁵ na MŠMT nedávno došlo k alarmujícím změnám. Byla odvolána (kromě jiných změn) náměstkyně Klára Laurenčíková, žena, jež byla důležitou osobou pro spolupráci s koalicí organizací Společně do školy, prosazující změny v souladu v rozsudkem DH.⁶ (NB. Role Laurenčíkové na MŠMT byla klíčová i ve vypracování historicky první příručky, která učitelům radí, jak rozpoznat homofobní chování.⁷) Je otázkou, do jaké míry je v současné chvíli MŠMT ochotno pokračovat v prosazování politických a praktických změn českého (speciálního) školství po odchodu Laurenčíkové a do jaké míry tento vývoj ovlivní nadcházející volby.

Politická stránka věci je za dané znepokojující situace navýsost důležitá, už proto, že segregace, diskriminace a rasismus nevymizí ze školství (a dalších důležitých oblastí společenského, politického a ekonomického života) bez potřebné politické vůle a podpory. Jak se však mezitím cítí příslušníci romské komunity, jejichž osobní a pracovní život rasismus, diskriminace a segregace nejvíce poznamenávají, a mohou si v této atmosféře brutálních rasově motivovaných útoků a dennodenní expozici rasistickým předsudkům „dovolit čekat“, až ministerstvo začne naplňovat své povinnosti?

Výsledky nedávno dokončeného výzkumu romských komunit z nových členských států EU, které se dlouhodobě usadily v Anglii, ukazuje, že i mnoho českých Romů vidí odchod z ČR jako jediné řešení. Šestnáctiměsíční studii, kterou financovalo britské ministerstvo školství (Ministerstvo pro

---

¹ <http://portal.justice.cz/justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=390&d=201083>

² <http://spolecnedoskoly.cz/prohlaseni-koalice-spolecne-do-skoly-k-informacim-vydanym-ministerstvem-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-cr/>

³ <http://spolecnedoskoly.cz/prohlaseni-koalice-spolecne-do-skoly-k-informacim-vydanym-ministerstvem-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-cr/>

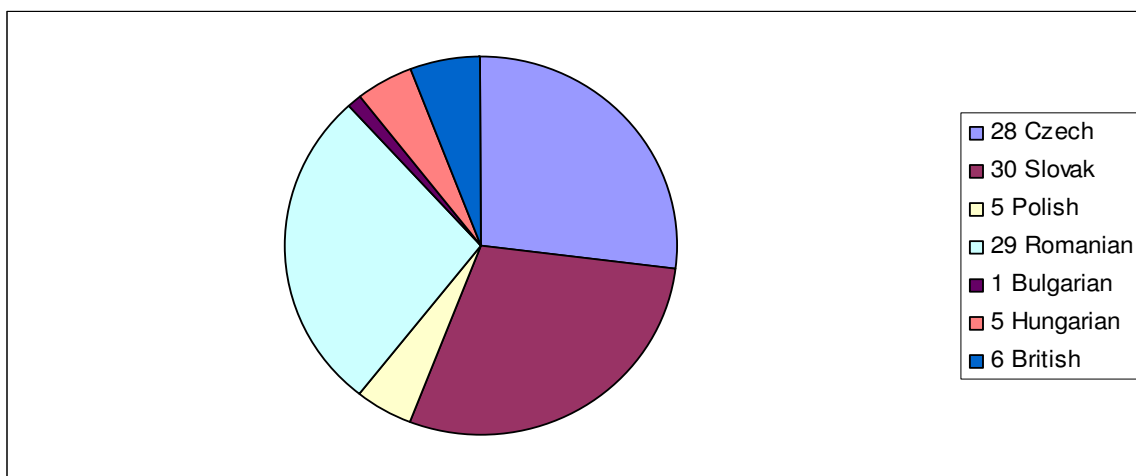
⁴ <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-schvalila-zjednoduseni-cerpani-evropskych-penez-69552/>

⁵ [http://www.lidovky.cz/ministerstvo-skolstvi-planuje-na-skolach-vyucovat-romstinu-ptb-
/ln_domov.asp?c=A100316_220515_ln_domov_tai](http://www.lidovky.cz/ministerstvo-skolstvi-planuje-na-skolach-vyucovat-romstinu-ptb-/ln_domov.asp?c=A100316_220515_ln_domov_tai)

⁶ [http://www.lidovky.cz/kopicova-zrusila-mista-tri-namestku-ve-hre-mohou-byt-statni-maturity-1kr-
/ln_domov.asp?c=A100311_165335_ln_domov_spa](http://www.lidovky.cz/kopicova-zrusila-mista-tri-namestku-ve-hre-mohou-byt-statni-maturity-1kr-/ln_domov.asp?c=A100311_165335_ln_domov_spa)

⁷ [http://www.lidovky.cz/nenapadejte-gaye-a-lesby-radi-prirucka-dxl-
/ln_domov.asp?c=A100126_125511_ln_domov_glu](http://www.lidovky.cz/nenapadejte-gaye-a-lesby-radi-prirucka-dxl-/ln_domov.asp?c=A100126_125511_ln_domov_glu)

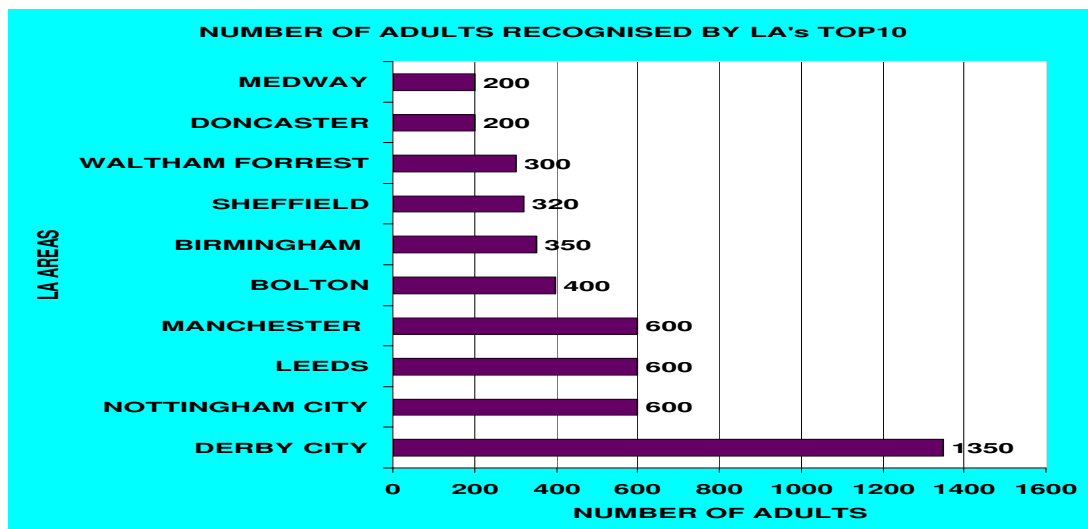
děti, školy a rodiny) provedla londýnská nezisková organizace European Dialogue. V jejím průběhu došlo ke sběru kvantitativních a kvalitativních dat prostřednictvím celonárodního průzkumu místních samospráv v Anglii: celkem se průzkumu zúčastnilo 104 z celkového počtu 151 místních samospráv. Souběžně s celonárodním průzkumem se uskutečnily rozhovory s příslušníky romského etnika ve více než deseti lokalitách Anglie: studie se celkem zúčastnilo 104 romských respondentů ze států, které vstoupily do EU v letech 2004 a 2007. Během terénního výzkumu hovořil výzkumný tým též se zaměstnanci místních odborů školství a zdravotnictví.

V 53 místních samosprávách, které poskytly informace o Romech, byly zastoupeny následující romské komunity:

- 28 komunit slovenských Romů
- 25 komunit českých Romů
- 21 komunit rumunských Romů
- 20 komunit polských Romů
- 7 komunit lotyšských Romů
- 5 komunit litevských Romů
- 3 komunity maďarských Romů
- 2 komunity bulharských Romů.

Data poskytnutá místními úřady svědčí o tom, že nejpočetnější romské komunity žijí na severu Anglie, v oblasti East Midlands a na jihu Anglie – v Kentu/Medway.

Nejčastějším rodinným uskupením byly mnohočetné rodiny: 63 procent místních úřadů uvedlo, že v jejich registru jsou především několikagenerační romské rodiny.

Po součtu dat poskytnutých místními úřady z 53 samosprávných oblastí a dat z terénního výzkumu a rozhovorů s Romy ve více než 10 lokalitách byla velikost místních romských komunit v těchto oblastech odhadnuta na více než 49 tisíc osob nejen z nových členských států EU, ale i ze států bývalé Jugosávie. Někteří respondenti se však domnívali, že toto číslo může být až dvacetkrát vyšší.

Převážná většina romských respondentů uvedla, že do Anglie přijeli ve snaze najít rovné příležitosti, společnost, ve které neexistují protiromské nálady, a lepší ekonomickou, sociální a politickou budoucnost pro sebe a své děti. Zjištění studie ukazují, že mnoho Romů z nových členských států EU, včetně osob, které ve Velké Británii žádaly o azyl před vstupem do Unie, věří, že Anglie je takovým místem: zemí s dlouhou tradicí multikulturalismu, která umožňuje Romům „splýnout s okolím“ a žít své životy v nepřítomnosti diskriminace.

Romové ze střední a východní Evropy přicházejí do Anglie právě kvůli relativně nízké míře diskriminace a účinné právní ochraně proti diskriminaci a rasismu. Někteří romští respondenti uvedli, že v Anglii poprvé v životě pocítili hrdost na svou etnickou příslušnost, což jim umožnilo se otevřeně a sebevědomě přihlásit ke svému romství. Též tvrdili, že takováto oslava etnického původu, a to nejen doma, ale i v prostředí školy, zaměstnání a ve společnosti neromských přátel, by nebyla možná v zemi jejich původu, kde je dodnes většina neromských vrstevníků vnímá jako občany „druhé kategorie“. Domnívali se, že tento hluboce zakořeněný rasismus nabyt institucionální dimenze. Rozhodli se odejít proto, že v situaci, kde klíčoví „strážci“, jako jsou například pracovníci úřadů práce či učitelé, mají rasistické postoje a smýšlení vůči Romům, nebudou Romům nikdy dány rovné příležitosti k tomu, aby se rovnocenně zapojili do trhu práce či vzdělávání.

Co se týče faktorů, které přispívají ke zvýšenému odchodu Romů ze střední a východní Evropy do Anglie, nejčastější odpovědí na otázku „Proč jste přišli do Anglie?“ byly následující:

- 58.7% respondentů uvedlo, že jejich primární motivace byla práce, kterou v zemi původu nemohli získat z důvodu diskriminace;
- 22.1% respondentů uvedlo, že přišli do Anglie za lepším životem a nesegregovaným vzděláním pro děti;

- 15.4% respondentů uvedlo diskriminaci v zemi původu jako třetí nejdůležitější faktor.
- 97.1% všech romských respondentů prohlásilo, že se jejich život zlepšil od příjezdu do Anglie.

Co se týče obecného způsobu vnímání a míry přijetí Romů ze strany Britů, nejnegativnější stereotyp, na který respondenti upozorňovali, se týkal jejich původu přistěhovalců z východní Evropy, nikoli jejich romství. Romští respondenti, kteří uvedli, že se v Anglii setkali s těmito negativními stereotypy, tvrdili, že jim byli vystaveni v zaměstnání a/nebo že jejich děti se s nimi setkaly v prostředí školy. Pouze v několika případech respondenti uvedli, že se oni a/nebo jejich děti setkali s počátečními nepřátelskými postoji ze strany kolegů/vrstevníků/sousedů poté, co se v daném prostředí (zaměstnání, škola, sousedství) veřejně přihlásili k romství, či poté, co jejich kolegové/vrstevníci/sousedé zjistili jejich etnický původ. Respondenti však spíše poukazovali na podobné případy v situacích, kdy komplexní kulturní rozdíly vstupují do hry, ať už se jedná o rozdíly skutečné či imaginární. Tyto různorodé kulturní rozdíly nejsou specificky romské, ale jsou též východoevropské. Převážně se týkají komunit rumunských a slovenských Romů, kteří do Anglie přišli z oblastí Rumunska a východního Slovenska, kde vzhledem k vysoké míře diskriminace byly tyto komunity takřka stoprocentně sociálně vyloučeny z prakticky všech sfér veřejného života.

Situace bulharských a rumunských Romů je navíc ztížena pracovními omezeními, která britská vláda uvalila na občany Rumunska a Bulharska při jejich vstupu do EU v roce 2007 a která jim v praxi znemožňují vstoupit do formálního pracovního procesu ve Velké Británii. To znamená, že v extrémních případech může strategie přežití rodin záviset na pololegálních a/nebo nelegálních aktivitách jako žebrání či krádeže. V určitých oblastech Anglie, kde žijí početné romské komunity z Rumunska a Slovenska, tak byla vytvořena atmosféra velmi vypjatých komunitních a rasových vztahů.

Veškeré tyto faktory jsou nedílně spjaty s rodinným, sociálním a kulturním prostředím, v němž dítě vyrůstá: prolínají se ve školním prostředí a podílejí se na jeho blahobytu. Zjištění obsažená v této studii naznačují, že vzdělávání a školní prostředí sehrává v mnoha oblastech Anglie ústřední roli v sociálním začleňování a blahobytu romských dětí a rodin, které pocházejí z nových členských států EU. Pracovníci v oblasti školství (a zdravotnictví), kteří mají mnohdy velmi omezené prostředky, si uvědomili, že tyto komunity občanů nových členských států EU přišly do Anglie s úmyslem zde zůstat.

Zjištění výzkumné studie ukazují, že tento vstřícný přístup v prostředí školy je zřejmě nejvýznamnějším faktorem, kterého si romští respondenti nejvíce cenili. Převážná většina romských respondentů byla spokojena s pozitivními postoji ze strany školského personálu, rovnými příležitostmi a nepřítomností rasové segregace. Romské děti chodí do klasických škol, a nikdo jim nehrozí zápisem do praktické školy jen proto, že jejich prvním jazykem ve většině případů není angličtina.⁸ Nepřítomnost rasové diskriminace Romů respondenti zmiňovali i v dalších oblastech poskytování služeb, jako je zdravotnictví, bydlení, zaměstnanost a systém sociálních dávek.

Podpůrná vzdělávací služba pro Travellery (Traveller Education Support Service/TESS), jež je

⁸ Podle britského Zákona o speciálních vzdělávacích potřebách a postižení z roku 2001 (Special Educational Needs and Disability Act 2001) se za speciální vzdělávací potřebu nepovažuje fakt, že angličtina není prvním jazykem dítěte.

tradičně provozována místními úřady ve Velké Británii, od konce 90. let poskytuje služby i romským dětem pocházejícím ze států střední a východní Evropy. Jedná se o příklad dobré praxe, který by bylo užitečné šffit na místní úrovni do lokalit s početnými romskými komunitami, kde se tyto služby neposkytují. V nedávné srovnávací studii o pohybu Romů v EU v souvislosti s právem na volný pohyb, uskutečněné Agenturou pro základní práva, byla tato vzdělávací služba, jež je poskytována v hlavním vzdělávacím proudu ve Velké Británii, citována jako příklad dobré praxe, která nemá obdoby v ostatních státech EU, kde byla studie provedena (Francie, Itálie, Španělsko a Finsko).⁹

V průběhu studie měl výzkumný tým možnost seznámit se s jedinečnou prací některých místních úřadů v oblasti vzdělávání: jejími recipienty jsou příslušníci místních romských komunit i členové širší společnosti. Úspěšnost takových iniciativ se většinou zakládá na spolupráci školských úřadů s dalšími poskytovateli služeb pracujícími s Romy: zdravotnictví, sociální služby pro děti a dospělé, bytové odbory, policie, týmy pro mladistvé delikventy atd. V převážné většině případů posloužila tato cenná práce ze strany školského personálu či zaměstnanců odborů školství jako odrazový můstek, který umožnil dalším poskytovatelům služeb navázat a udržovat pravidelný kontakt s těmito komunitami. Čím rozsáhlejší byla spolupráce napříč spektrem různých institucí a organizací, tím úspěšnější byla výsledná práce.

Dalším příkladem dobré praxe je tzv. každoroční sčítání žáků (the Pupil Level Annual School Census), které dává místním úřadům do rukou jedinečný nástroj, jehož prostřednictvím lze efektivně sbírat etnická data. V oblastech, kde místní úřady dobře znají velikost místních romských komunit, jsou poskytovány služby, které reflektují potřeby daných komunit.

Příklady dobré praxe rovněž zahrnovaly účast Romů na poskytování služeb a poradenství: ta je nejčastěji realizována tak, že místní úřady provádějí nábor romských pracovníků na různé pozice, zejména však na pozice asistentů učitele. Dalším příkladem dobré praxe pak je zařazování romské historie, kultury a tradice do hlavního proudu vzdělávacích aktivit, ať už se jedná o školské aktivity či aktivity mimo školu. V tomto ohledu je velmi významným počinem Měsíc dějin Cikánů, Romů a Travellerů (Gypsy, Roma and Traveller History Month), který se pod záštitou britského ministerstva školství bude letos v červnu konat již potřetí.

Mgr. Lucie Fremlová

---

⁹ http://fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/pub_cr_roma-movement_en.htm